

Ανωνυμοποιημένο κείμενο

Μετάφραση

C-580/19 – 1

Υπόθεση C-580/19

Αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

Ημερομηνία καταθέσεως:

30 Ιουλίου 2019

Αιτούν δικαστήριο:

Verwaltungsgericht Darmstadt (Γερμανία)

Ημερομηνία της διατάξεως του αιτούντος δικαστηρίου:

21 Φεβρουαρίου 2019

Προσφεύγων:

RJ

Καθού:

Stadt Offenbach am Main

[παραλειπόμενα] VERWALTUNGSGERICHT DARMSTADT

Διάταξη

Στην διοικητική διαφορά

μεταξύ RJ

προσφεύγοντα

[παραλειπόμενα] κάτοικο Biebergemünd,

[παραλειπόμενα]

και

Stadt Offenbach am Main [παραλειπόμενα] που εδρεύει στο Offenbach am Main,
[παραλειπόμενα]

καθού,

με αντικείμενο την αμοιβή εφημερίας/ετοιμότητας

το Verwaltungsgericht Darmstadt (διοικητικό πρωτοδικείο του Darmstadt, Γερμανία) – [παραλειπόμενα]

[παραλειπόμενα] αποφάσισε: [σελ. του πρωτοτύπου 2]

Σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ ζητείται από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εκδώσει απόφαση επί των ακόλουθων ερωτημάτων:

1. Πρέπει το άρθρο 2 της οδηγίας 2003/88/ΕΚ να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ο χρόνος εφημερίας ετοιμότητας, κατά τη διάρκεια του οποίου ο εργαζόμενος έχει την υποχρέωση να μεταβεί εντός είκοσι λεπτών με επιχειρησιακή στολή και όχημα έκτακτης ανάγκης στα όρια του δήμου της υπηρεσίας του, θεωρείται ως χρόνος εργασίας, μολονότι ο εργοδότης δεν έχει μεν υποδείξει στον εργαζόμενο τόπο παραμονής, πλην όμως ο εργαζόμενος είναι σημαντικά περιορισμένος ως προς την επιλογή του τόπου παραμονής του καθώς και ως προς τις δυνατότητες που έχει να ασχοληθεί με τα προσωπικά και τα κοινωνικά του ενδιαφέροντα;
2. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα:

Έχει το άρθρο 2 της οδηγίας 2003/88/ΕΚ σε μια περίπτωση όπως αυτή του πρώτου ερωτήματος την έννοια ότι κατά τον προσδιορισμό της εννοίας του χρόνου εργασίας πρέπει να λαμβάνεται επίσης υπόψη εάν και σε ποιον βαθμό κατά τη διάρκεια μιας εφημερίας ετοιμότητας, της οποίας ο τόπος εκτελέσεως δεν προκαθορίζεται από τον εργοδότη, πρέπει κατά κανόνα να θεωρείται αναμενόμενη η ανάκληση προσωπικού στην υπηρεσία;

Σκεπτικό

I.

- 1 Οι διάδικοι στην κύρια δίκη ερίζουν ως προς το αν οι περίοδοι κατά τις οποίες βρίσκονται σε επιφυλακή οι αξιωματικοί υπηρεσίας στην πυροσβεστική υπηρεσία του Offenbach am Main πρέπει να αποτιμώνται ως χρόνος εργασίας.
- 2 Ο προσφεύγων είναι δημόσιος υπάλληλος και ασκεί τα καθήκοντά του ως πυροσβέστης (Brandamtsrat [πύραρχος]) στην πυροσβεστική υπηρεσία του Offenbach am Main.

- 3 Πέραν της κανονικής του υπηρεσίας, ο προσφεύγων πρέπει, σύμφωνα με τις διατάξεις που εφαρμόζονται στην πυροσβεστική υπηρεσία του Offenbach, να εκτελεί τακτικά και μια υπηρεσία αποκαλούμενη ως «αξιωματικός υπηρεσίας αμέσου επεμβάσεως» (στο εξής: υπηρεσία «BvE») [σελ. του πρωτοτύπου 3]
- 4 Κατά τη διάρκεια μιας υπηρεσίας «BvE» ο προσφεύγων πρέπει, σύμφωνα με τις διαταγές περί αμέσου επεμβάσεως της πυροσβεστικής υπηρεσίας του Offenbach, να είναι μονίμως διαθέσιμος για επικοινωνία με έτοιμη την επιχειρησιακή του στολή και να έχει μαζί του όχημα έκτακτης ανάγκης που του παρέχει ο καθού. Κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας ο προσφεύγων πρέπει να δέχεται τηλεφωνικές κλήσεις, με τις οποίες να ενημερώνεται για τα συμβάντα ως επικεφαλής της υπηρεσίας αμέσου επεμβάσεως και να λαμβάνει αποφάσεις για την αντιμετώπιση αυτών. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο προσφεύγων πρέπει να σπεύδει στο σημείο αμέσου επεμβάσεως ή στην έδρα της υπηρεσίας. Κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας «BvE» ο προσφεύγων πρέπει να επιλέγει τον τόπο παραμονής του με τέτοιο τρόπο, ώστε σε περίπτωση συναγερμού να μεταβεί εντός 20 λεπτών στα όρια του δήμου Offenbach με το όχημα έκτακτης ανάγκης και με επιχειρησιακή στολή.
- 5 Η εν λόγω υπηρεσία «BvE» κατά τις εργάσιμες ημέρες διαρκεί από τις 17:00 μέχρι τις 07:00 της επόμενης ημέρας. Το σαββατοκύριακο η υπηρεσία «BvE» διαρκεί από την Παρασκευή ώρα 17:00 μέχρι τη Δευτέρα ώρα 07:00. Η υπηρεσία σαββατοκύριακου είναι δυνατό να επακολουθήσει αμέσως μετά από μια εβδομάδα 42 ωρών εργασίας σε ημερήσια βάρδια. Ο προσφεύγων κατά μέσον όρο εκτελεί την υπηρεσία «BvE» από 10 έως 15 σαββατοκύριακα ετησίως. Κατά την χρονική περίοδο από 1.1.2013 έως 31.12.2015 ο προσφεύγων εκτέλεσε συνολικά 126 υπηρεσίες «BvE». Στις υπηρεσίες αυτές έλαβαν χώρα 20 συναγερμοί και επεμβάσεις. Κατά τη διάρκεια δηλαδή των υπηρεσιών «BvE» που εκτέλεσε ο προσφεύγων, σημειώθηκαν κατά μέσον όρο τριετίας 6,67 συναγερμοί ανά έτος.
- 6 Ο προσφεύγων ζήτησε την αναγνώριση της υπηρεσίας «BvE» ως χρόνου εργασίας και την καταβολή της αναλογούσας αμοιβής. Ο καθού απέρριψε το αίτημα αυτό με την απόφασή του της 6.8.2014, διότι δεν θεωρεί την υπηρεσία «BvE» ως χρόνο εργασίας.
- 7 Στις 31.7.2015 ο προσφεύγων άσκησε προσφυγή-αγωγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.
- 8 Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι η υπηρεσία «BvE» είναι χρόνος εργασίας. Η δε περίοδος της εφημερίας ετοιμότητας είναι δυνατό να θεωρείται χρόνος εργασίας, ακόμη και όταν ο τόπος παραμονής του εργαζόμενου δεν καθορίζεται μεν από τον εργοδότη, πλην όμως ο τελευταίος θέτει πολύ στενά χρονικά περιθώρια εντός των οποίων ο εργαζόμενος οφείλει να αναλάβει υπηρεσία. Κατά τον προσφεύγοντα λοιπόν, έστω και χωρίς συγκεκριμένο καθορισμό του τόπου παραμονής, εξακολουθεί να μην υπάρχει ελευθερία επιλογής αυτού. Ο προσφεύγων επισημαίνει ότι η υπηρεσία «BvE» περιορίζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τον ελεύθερο χρόνο του. Προκειμένου να τηρήσει το χρονικό περιθώριο των 20

λεπτών, πρέπει σε περίπτωση συναγερμού να φύγει κατευθείαν με το υπηρεσιακό όχημα από την κατοικία του, με αποτέλεσμα να είναι αδύνατο να ασχοληθεί με δραστηριότητες που δεν επιδέχονται διακοπή. Όποτε λοιπόν βγαίνει από το σπίτι του [σελ. του πρωτοτύπου 4], μπορεί να επιδοθεί μόνο σε δραστηριότητες κατά την άσκηση των οποίων παραμένει σε άμεση εγγύτητα με το όχημά του. Έτσι κατά τη διάρκεια των υπηρεσιών δεν μπορεί ούτε να πάει για τρέξιμο ούτε να κάνει ποδηλασία, αφού στην περίπτωση αυτή δεν είναι βέβαιο ότι θα μπορέσει να τηρήσει το στενό χρονικό περιθώριο για επιχειρησιακή ετοιμότητα εντός 20 λεπτών. Ακόμη και κατά την επιλογή δραστηριοτήτων αναψυχής με την σύζυγο και τα παιδιά του είναι εξαιρετικά περιορισμένος. Έτσι είναι αδύνατο να πάει εκδρομή με τα παιδιά του, αφού διαφορετικά θα πρέπει να τα αφήσει επί τόπου αν τυχόν κατά την διάρκεια του ταξιδιού κληθεί για κάποια επιχείρηση. Συνεπώς είναι πολύ περιορισμένος κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας «BvE» τόσο ως προς την επιλογή του τόπου παραμονής του, όσο και σε σχέση με την επιλογή των δραστηριοτήτων του.

9 Ο προσφεύγων ζητεί:

1. να ακυρωθεί η απόφαση της 6.8.2014 του Δήμου, όπως αυτή ενσωματώθηκε στην απόφαση της 2.11.2015 επί της ενδικοφανούς προσφυγής του,
2. να αναγνωριστεί ότι η εφημερία ετοιμότητας που εκτελούσε ο προσφεύγων ως αξιωματικός υπηρεσίας (υπηρεσία «BvE») στην πυροσβεστική υπηρεσία του Offenbach, πρέπει στο σύνολό της να αποτιμηθεί ως χρόνος εργασίας και να αποζημιωθεί πλήρως,
3. να υποχρεωθεί ο καθού να καταβάλει στον προσφεύγοντα το ποσό των 27.878,16 ευρώ μικτά, για τις υπηρεσίες που εκτέλεσε ως αξιωματικός υπηρεσίας κατά το χρονικό διάστημα από 11.10.2013 έως 31.12.2015,
4. να κηρύξει υποχρεωτικό τον διορισμό πληρεξουσίου στην προδικασία.

10 Ο καθού ζητεί:

την απόρριψη της προσφυγής-αγωγής.

- 11 Κατά την άποψη του καθού, η υπηρεσία «BvE» δεν συνιστά χρόνο εργασίας. Ο δε προσφεύγων δεν υποχρεούται να είναι διαθέσιμος εκτός του ιδιωτικού του χώρου σε κάποιον τόπο καθορισμένο από τον καθού. Το χρονικό περιθώριο των είκοσι λεπτών που ετέθη για την μετάβαση στα όρια του δήμου - ιδίως λόγω των εξαιρετικών δικαιωμάτων που έχει στην οδική κυκλοφορία ένα όχημα έκτακτης ανάγκης όταν κάνει χρήση της συσκευής ηχητικής και φωτεινής προειδοποίησης - παρέχει στον προσφεύγοντα μια εύλογη ακτίνα εντός της οποίας μπορεί να κινείται ελεύθερα. Από έναν προνοητικό δημόσιο υπάλληλο, ισχυρίζεται ο καθού, είναι θεμιτό να αναμένεται ότι κατά τη διάρκεια της επιφυλακής του θα ασκεί μόνο δραστηριότητες που θα μπορούν να διακοπούν χωρίς συνέπειες σε περίπτωση έκτακτου περιστατικού. Πέραν όλων των ανωτέρω, υποστηρίζει ο

καθού, δεν υπάρχει [σελ. του πρωτοτύπου 5] η απαιτούμενη από το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Γερμανία) τακτικότητα της κλήσεως προς πραγματική ανάληψη υπηρεσίας για τον νομικό χαρακτηρισμό ως χρόνου εργασίας.

II.

- 12 Με τη διάταξη της 21.2.2019 κρίθηκε ότι η ένδικη διαδικασία έπρεπε να ανασταλεί **[παραλειπόμενα]**. Επιβάλλεται να ζητηθεί η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, επί των ερωτημάτων που διατυπώνονται στο διατακτικό αυτής.
- 13 Τα ερωτήματα αυτά αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 2, σημείο 1, της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).
- 14 Τα υποβληθέντα ερωτήματα για την ερμηνεία της οδηγίας ασκούν ουσιώδη επιρροή ως προς την έκβαση της δίκης και είναι αναγκαίο να διευκρινιστούν από το Δικαστήριο. **[παραλειπόμενα]**

1. Το νομικό πλαίσιο

α) Το δίκαιο της Ένωσης

- 15 Το άρθρο 2 («ορισμοί») της οδηγίας 2003/88 στα σημεία 1 και 2 προβλέπει τα εξής: «κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:
1. χρόνος εργασίας: κάθε περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος ευρίσκεται στην εργασία, στη διάθεση του εργοδότη, και ασκεί τη δραστηριότητα ή τα καθήκοντά του, σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές·
 2. περίοδος ανάπαυσης: κάθε περίοδος που δεν είναι χρόνος εργασίας·

β) Το γερμανικό δίκαιο

- 16 Από άποψη ορολογίας στο γερμανικό δίκαιο υπάρχει διάκριση μεταξύ του όρου «εφημερία ετοιμότητας», που συνιστά χρόνο εργασίας, και του όρου «ετοιμότητα», που δεν συνιστά χρόνο εργασίας. Εν συνεχεία θα χρησιμοποιείται ο όρος «χρόνος ετοιμότητας» ως ουδέτερος όρος, όταν δεν είναι αναγκαίο να χαρακτηριστεί νομικά ως χρόνος εργασίας. **[σελ. του πρωτοτύπου 6]**
- 17 **[παραλειπόμενα]**
- 18 **[παραλειπόμενα]** [Επισήμανση της έλλειψης νομοθετικής ρύθμισης]

- 19 Σύμφωνα με τη νομολογία του Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Γερμανία), υφίσταται εφημερία ετοιμότητας που πρέπει να αποτιμάται ως χρόνος εργασίας, όταν ένας δημόσιος υπάλληλος υποχρεούται να είναι διαθέσιμος να αναλάβει υπηρεσία ανά πάσα στιγμή και άμεσα, ευρισκόμενος εκτός του ιδιωτικού του χώρου σε καθορισμένο από τον εργοδότη τόπο, με βάση δε την εμπειρία η ανάληψη της υπηρεσίας πρέπει να θεωρείται αναμενόμενη **[παραλειπόμενα]**.
- 20 Ο **[παραλειπόμενα]** κανονισμός της 17.12.2013 περί οργανώσεως, κατώτατου ορίου δυναμικότητας και εξοπλισμού των κρατικών πυροσβεστικών υπηρεσιών **[παραλειπόμενα]** ορίζει στο παράρτημά του μεταξύ άλλων:
- 21 «Ο εξοπλισμός του επιπέδου 2 μαζί με το απαραίτητο προσωπικό πρέπει κατά κανόνα να επιχειρεί στο σημείο της επεμβάσεως εντός 20 λεπτών από την κινητοποίηση [...]».
- 22 Κατά δήλωση του καθού, προκειμένου να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τους δυνητικούς κινδύνους στον Δήμο Offenbach, **αναγκάζεται συχνά να κινητοποιεί τον εξοπλισμό και το προσωπικό του επιπέδου 2 ως ομάδα πρώτης επεμβάσεως.**
- 23 Η υπηρεσία άμεσου επεμβάσεως της πυροσβεστικής του Offenbach ρυθμίζεται στην εγκύκλιο περί άμεσου επεμβάσεως, μέρος 103, της πυροσβεστικής του Offenbach (έκδοση της 18.6.2018). Αυτή εκδόθηκε από τον επικεφαλής της πυροσβεστικής του Offenbach για την ουσιαστική εφαρμογή **[σελ. του πρωτοτύπου 7]** του χρονοδιαγράμματος που προβλέπεται στον προαναφερθέντα κανονισμό περί οργανώσεως, κατώτατου ορίου δυναμικότητας και εξοπλισμού των κρατικών πυροσβεστικών υπηρεσιών. Η εγκύκλιος περί άμεσου επεμβάσεως ορίζει ότι σε περίπτωση κινητοποίησης του αξιωματικού της υπηρεσίας άμεσου επεμβάσεως, ο τελευταίος καταφθάνει άμεσα στο σημείο του περιστατικού κάνοντας χρήση των εξαιρετικών δικαιωμάτων του στην οδική κυκλοφορία και της προτεραιότητας διέλευσης που παρέχεται.
- 24 Επί των υποχρεώσεων του αξιωματικού της υπηρεσίας άμεσου επεμβάσεως κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας «BvE», στην σελίδα 6 της εγκυκλίου περί άμεσου επεμβάσεως αναφέρονται λεπτομερώς τα εξής:
- 25 «Ο αξιωματικός της υπηρεσίας άμεσου επεμβάσεως εκτελεί την υπηρεσία του υπό καθεστώς επιφυλακής και οφείλει κατά την άσκηση της υπηρεσίας του να επιλέγει τον τόπο της παραμονής του με τέτοιον τρόπο, ώστε να τηρεί το χρονικό περιθώριο επεμβάσεως των 20 λεπτών. Ο κανόνας αυτός θεωρείται ότι έχει τηρηθεί, όταν ο χρόνος της μεταβάσεώς του από τον τόπο της διαμονής του μέχρι τα όρια του Δήμου Offenbach am Main, με χρήση των εξαιρετικών δικαιωμάτων στην οδική κυκλοφορία και προτεραιότητα διελεύσεως, δεν έχει υπερβεί τα 20 λεπτά. Ο χρόνος αυτός ισχύει για συνήθη πυκνότητα κυκλοφορίας, καθώς και για δρόμους σε συνηθισμένη κατάσταση και για κανονικές καιρικές συνθήκες».

2. Επί του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

26 [παραλειπόμενα]

27 Το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι οι δραστηριότητες που εκτελούνται από τις δυνάμεις επέμβασης της κρατικής πυροσβεστικής, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2003/88 (διάταξη της 14.7.2005, Personalrat der Feuerwehr Hamburg, [υπόθεση C-52/04, EU:C:2005:467, σκέψη 52]).

28 Τα ζητήματα αμοιβής των εφημεριών ετοιμότητας δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2003/88 (απόφαση της 21.2.2018, R. Matzak, [υπόθεση C-518/15, ECLI:EU:C:2018:82, σκέψη 24, με περαιτέρω παραπομπές])

29 Ο νομικός χαρακτηρισμός της υπηρεσίας «BvE» ως χρόνου εργασίας υπό την έννοια της οδηγίας 2003/88, αποτελεί κρίσιμο προκριματικό ζήτημα για τη διάγνωση της ένδικης διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Η [σελ. του πρωτοτύπου 8] καταδίκη του καθού στην καταβολή αμοιβής για την υπηρεσία «BvE» την οποία ζητεί ο προσφεύγων με την προσφυγή-αγωγή του, προϋποθέτει σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο ότι ο προσφεύγων, κατά παράβαση της μέγιστης επιτρεπόμενης εβδομαδιαίας διάρκειας εργασίας που προβλέπεται στην οδηγία 2003/88, παρείχε υπηρεσίες που πρέπει να αποτιμηθούν ως χρόνος εργασίας [παραλειπόμενα]. Στην περίπτωση αυτή ο προσφεύγων θα είχε αξίωση αποζημιώσεως δυνάμει του εθνικού δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου και επιπλέον θα είχε και δικαίωμα να λάβει ως αντιστάθμισμα αυξημένο χρόνο αδειάς ή αμοιβή, εφόσον θα συνέτρεχε και αξιώσή του λόγω αστικής ευθύνης του δημοσίου σύμφωνα με το ενωσιακό δίκαιο. Για τον λόγο αυτό κρίσιμο προδικαστικό ζήτημα για την έκβαση της δίκης είναι να αποσαφηνιστεί αν ο χρόνος επιφυλακής πρέπει να αποτιμάται ως χρόνος εργασίας.

30 Κατά τα λοιπά το περαιτέρω αίτημα του προσφεύγοντος περί αναγνώρισεως της υπηρεσίας «BvE» ως χρόνου εργασίας, δεν αφορά κάποια πιθανή αμοιβή, αλλά αποσκοπεί στο να μην χρησιμοποιηθεί πια στο μέλλον σε υπηρεσία καθ' υπέρβαση του ανώτατου επιτρεπόμενου χρόνου εργασίας κατά το ευρωπαϊκό δίκαιο.

3. Πρώτο προδικαστικό ερώτημα

31 Το αιτούν δικαστήριο ζητεί με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα να διευκρινιστεί αν ο χρόνος επιφυλακής μπορεί να αποτιμηθεί ως χρόνος εργασίας υπό την έννοια της οδηγίας 2003/88 μόνον όταν ο εργαζόμενος οφείλει κατά τη διάρκεια του χρόνου αυτού να έχει φυσική παρουσία σε καθορισμένο από τον εργοδότη τόπο, ή αν, ακόμη και χωρίς αυτού του είδους τον γεωγραφικό περιορισμό, είναι δυνατό να υφίσταται χρόνος εργασίας λόγω του περιορισμού της ελεύθερης επιλογής τόπου ή λόγω των ποιοτικών περιορισμών στην αναψυχή του εργαζομένου.

- 32 Το ανωτέρω ζήτημα δεν έχει κριθεί ακόμη από το Δικαστήριο στις αποφάσεις του επί της ερμηνείας του άρθρου 2 της οδηγίας 2003/88.
- 33 Μέχρι τούδε το Δικαστήριο αποφαινόταν ότι για την ύπαρξη χρόνου εργασίας είναι απαραίτητη η υποχρέωση του εργαζομένου να έχει φυσική παρουσία σε τόπο καθορισμένο από τον εργοδότη.
- 34 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι καθοριστικό για τον χαρακτηρισμό ως «χρόνος εργασίας» υπό την έννοια της οδηγίας 2003/88 είναι το γεγονός ότι ο εργαζόμενος υποχρεούται να έχει φυσική παρουσία στον καθορισμένο από τον εργοδότη τόπο και να βρίσκεται στη διάθεση του τελευταίου, προκειμένου [σελ. του πρωτοτύπου 9] να μπορεί να παράσχει αμέσως τις προσήκουσες υπηρεσίες σε περίπτωση ανάγκης. Οι υποχρεώσεις αυτές, που έχουν ως συνέπεια την αδυναμία του εργαζομένου να επιλέξει τον τόπο παραμονής του κατά τη διάρκεια της περιόδου επιφυλακής, πρέπει να θεωρούνται ότι εμπίπτουν στην άσκηση των καθηκόντων του (απόφαση R. Matzak, [όπ.π., σκέψη 59, με περαιτέρω παραπομπές]).
- 35 Απεναντίας, από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι υπάρχει χρόνος αναπαύσεως όταν ο εργαζόμενος πραγματοποιεί εφημερίες υπό καθεστώς επιφυλακής, που προβλέπει μεν ότι πρέπει να υφίσταται διαρκώς δυνατότητα επικοινωνίας μαζί του, χωρίς όμως να απαιτείται συγχρόνως και η παρουσία του στον τόπο εργασίας. Ακόμη και αν βρίσκεται στη διάθεση του εργοδότη του, δεδομένου ότι πρέπει να υπάρχει δυνατότητα επικοινωνίας μαζί του, στην περίπτωση αυτή ο εργαζόμενος υπόκειται σε λιγότερους περιορισμούς ως προς τη διαχείριση του χρόνου του και μπορεί να ασχοληθεί με τα ενδιαφέροντά του (απόφαση R. Matzak, [όπ.π., σκέψη 60]).
- 36 Με την υπόθεση R. Matzak (όπ.π.) το Δικαστήριο κλήθηκε για πρώτη φορά να απαντήσει στο ερώτημα αν πρέπει να θεωρείται χρόνος εργασίας ακόμη και ο χρόνος ετοιμότητας που διανύει ο εργαζόμενος κατ' οίκον. Το Δικαστήριο απήντησε θετικά στο ανωτέρω ερώτημα για μια περίπτωση κατά την οποία ο εργαζόμενος είχε την υποχρέωση να ανταποκριθεί σε πρόσκληση του εργοδότη του για ανάληψη υπηρεσίας εντός οκτώ λεπτών, με συνέπεια να περιορίζεται σημαντικά η δυνατότητα να ασχοληθεί με άλλες δραστηριότητες.
- 37 Στην προκειμένη περίπτωση τίθεται το ερώτημα αν ο χρόνος ετοιμότητας μπορεί να θεωρηθεί χρόνος εργασίας ακόμη και όταν ο εργαζόμενος δεν χρειάζεται να είναι φυσικά παρών σε κάποιον τόπο επακριβώς καθορισμένο από τον εργοδότη, ωστόσο ο εργαζόμενος υφίσταται σημαντικούς περιορισμούς λόγω των άλλων χρονικών και ουσιαστικών προϋποθέσεων που έχει θέσει ο εργοδότης, οι οποίες ανάγονται στην επιλογή του τόπου και στις δυνατότητές του να ασχοληθεί με τα προσωπικά και κοινωνικά του ενδιαφέροντα.
- 38 Στην απόφασή του επί της υπόθεσης R. Matzak, το Δικαστήριο στηρίχθηκε σε δύο στοιχεία για να αναγνωρίσει την εφημερία ετοιμότητας ως χρόνο εργασίας: Αφενός μεν στην υποχρέωση του εργαζομένου να είναι παρών σε τόπο

καθορισμένο από τον εργοδότη (εν προκειμένω: στην οικία του), αφετέρου δε στους περιορισμούς των δυνατοτήτων του εργαζομένου να ασχοληθεί με τα προσωπικά και κοινωνικά ενδιαφέροντά του, που οφείλονται στην υποχρέωση μετάβασης στον τόπο εργασίας εντός οκτώ λεπτών (απόφαση R. Matzak, [όπ.π., σκέψη 63]). **[σελ. του πρωτοτύπου 10]**

- 39 Κατά την κρίση του αιτούντος δικαστηρίου, τα συμπεράσματα του Δικαστηρίου στην υπόθεση R. Matzak δεν αποκλείουν σε μια παρόμοια με την υπό κρίση περίπτωση ο χρόνος ετοιμότητας να εκληφθεί ως χρόνος εργασίας, κατά τον οποίον ο εργοδότης δεν επιβάλλει μεν στον εργαζόμενο κάποιον συγκεκριμένο τόπο παραμονής, ωστόσο περιορίζονται σημαντικά και η ελευθερία επιλογής τόπου και η αναμυχή του εργαζομένου.
- 40 Κατά το αιτούν δικαστήριο η εκτίμησή του επιβεβαιώνεται από τις προτάσεις της γενικής εισαγγελέα E. Sharpston στην υπόθεση R. Matzak (προτάσεις γενικού εισαγγελέα της 26.7.2019, R. Matzak, [υπόθεση C-518/15, ECLI:EU:C:2017:619, σημεία 57 επ.]). Στην υπόθεση αυτή η γενική εισαγγελέας επισημαίνει ότι η κρίση του Δικαστηρίου που εμπεριέχεται στην μέχρι τότε νομολογία του, ότι δηλαδή η «υποχρέωση φυσικής παρουσίας του εργαζομένου σε τόπο που έχει καθοριστεί από τον εργοδότη» είναι ο καθοριστικός παράγων για τον αναγνώριση ως χρόνου εργασίας, θα πρέπει να προσεγγίζεται με κάποια προσοχή. Εξίσου σημαντική είναι κατά τη γενική εισαγγελέα και η ποιότητα του χρόνου που απολαύει ο εργαζόμενος κατά τη διάρκεια της εφημερίας ετοιμότητας, όπως μπορεί να συναχθεί από τη δυνατότητά του να ασχοληθεί με τα προσωπικά του ενδιαφέροντα ή με την οικογένειά του (προτάσεις γενικής εισαγγελέα επί της υποθέσεως R. Matzak, σημείο 57). Κατά τα λοιπά προκύπτει ότι η γενική εισαγγελέας E. Sharpston δεν αξιολόγησε τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης R. Matzak ούτε υπό την έννοια ότι ο συγκεκριμένος πυροσβέστης όφειλε να παραμένει στην οικία του, αλλά υπό την έννοια ότι ο τελευταίος έπρεπε απλώς να διασφαλίσει ότι εντός οκτώ λεπτών θα μεταβεί στον πυροσβεστικό σταθμό (πρβλ. ιδίως υποσημείωση 8 και σημείο 46 των προτάσεων).
- 41 Ακόμη και το Δικαστήριο δεν παραβλέπει την σημασία της ποιότητας του χρόνου που έχει στη διάθεσή του ο εργαζόμενος, αφού στην απόφασή του επί της υποθέσεως R. Matzak επισημαίνει ότι η ενασχόληση του εργαζομένου με τα προσωπικά και κοινωνικά του ενδιαφέροντα εξαρτάται από τους αντικειμενικούς περιορισμούς των δυνατοτήτων του (απόφαση R. Matzak, [όπ.π., σκέψη 63]) στη δυνατότητα ενασχόλησης με προσωπικά ενδιαφέροντα αναφέρεται το Δικαστήριο και στη διάταξή του της 4.3.2011, N. Grigore, [υπόθεση C-258/10, ECLI:EU:C:2011:122, σκέψη 66]).
- 42 Κατά την εκτίμηση του αιτούντος δικαστηρίου είναι δυνατό να προκύψει χρόνος εργασίας υπό την έννοια της οδηγίας, έστω και χωρίς να υποχρεώσει ο εργοδότης τον εργαζόμενο να παραμένει στην οικία του κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας επιφυλακής **[σελ. του πρωτοτύπου 11]**, όταν ο εργοδότης, θέτοντας στενά χρονικά περιθώρια για την εμφάνιση στην υπηρεσία, επιβάλλει μια γεωγραφική ακτίνα παραμονής και με τον τρόπο αυτόν περιορίζονται σημαντικά οι

δυνατότητες του εργαζομένου να επιλέξει ελεύθερα τον τόπο της παραμονής του και την ψυχαγωγική του δραστηριότητα. Το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Εργατικό Δικαστήριο, Γερμανία) σε απόφασή του έκρινε ότι η περίπτωση κατά την οποία ο εργαζόμενος ήταν υποχρεωμένος να αναλάβει εργασία εντός είκοσι λεπτών –ανεξαρτήτως αν ο εργοδότης είχε προκαθορίσει τον τόπο παραμονής– πρέπει να αντιμετωπίζεται ως χρόνος εργασίας. Καθοριστικό ήταν για το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Εργατικό Δικαστήριο, Γερμανία) το γεγονός ότι τα στενά χρονικά περιθώρια περιόριζαν την ελεύθερη επιλογή του τόπου παραμονής και τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου του εργαζομένου **[παραλειπόμενα]**.

- 43 Κατά την εκτίμηση του αιτούντος δικαστηρίου θα συνιστούσε αδικαιολόγητη άνιση μεταχείριση η μη αναγνώριση χρόνου εργασίας για τον λόγο και μόνο ότι ο εργοδότης δεν προκαθορίζει συγκεκριμένο τόπο παραμονής, μολονότι οι περιορισμοί που υφίσταται ως προς τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου του ένας εργαζόμενος, εξαιτίας της υποχρέωσης να μεταβεί εντός είκοσι λεπτών με επιχειρησιακή στολή και με όχημα έκτακτης ανάγκης σε ορισμένο σημείο (εν προκειμένω στα όρια του Δήμου Offenbach), μπορούν να είναι το ίδιο σημαντικοί όπως στην περίπτωση καθορισμού συγκεκριμένου τόπου παραμονής. Η απλή επιφυλακή, που δεν συνιστά χρόνο εργασίας, διακρίνεται από τον χρόνο εργασίας επί τη βάση της δυνατότητας του εργαζομένου να επιλέξει ελεύθερα τον τόπο παραμονής του καθώς και επί τη βάση της υποχρέωσής του απλώς να διασφαλίσει ότι θα αναλάβει την εργασία του το συντομότερο δυνατό. Όταν όμως τα χρονικά περιθώρια εντός των οποίων ο εργαζόμενος πρέπει να αναλάβει την εργασία του είναι πολύ οριακά, δεν είναι πλέον δυνατό να γίνεται λόγος για ελεύθερη επιλογή του τόπου παραμονής, ακόμη και όταν ο εργοδότης δεν υποδεικνύει συγκεκριμένο τόπο παραμονής. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί μάλιστα ότι με την επιβολή σύντομης προθεσμίας ο μεν εργοδότης εμμέσως καθορίζει τον τόπο διαμονής, ο δε εργαζόμενος υφίσταται με τον τρόπο αυτό σημαντικούς περιορισμούς στην προσωπική του διαβίωση. Κατά το μέτρο αυτό ο προσφεύγων στην παρούσα διαδικασία έχει παραθέσει τους ανωτέρω υπό I αναγραφόμενους περιορισμούς σε σχέση με τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου του, ιδίως εκείνου που αφιερώνει στα παιδιά του.
- 44 Όσον αφορά δε το θέμα του ορισμού του χρόνου εργασίας, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η υπόδειξη από τον εργοδότη συγκεκριμένου τόπου παραμονής δεν μπορεί πια να θεωρείται καθοριστικό στοιχείο για τον ορισμό του χρόνου εργασίας, λόγω της ψηφιοποίησης **[σελ. του πρωτοτύπου 12]** της εργασίας, καθώς και λόγω της δυνατότητας τηλεργασίας.

4. Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα

- 45 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν για την αναγνώριση του χρόνου ετοιμότητας ως χρόνου εργασίας, μπορεί να είναι καθοριστικής σημασίας και η μέση συχνότητα με την οποία ανακαλείται το προσωπικό στην υπηρεσία ενόσω αυτές διαρκούν.

- 46 Η νομολογία του Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Γερμανία) εξαρτά την αναγνώριση της εφημερίας ετοιμότητας ως χρόνου εργασίας από το αν σύμφωνα με την εμπειρία πρέπει να θεωρείται αναμενόμενη η ανάκληση προσωπικού στην υπηρεσία **[παραλειπόμενα]**. Καθοριστικής σημασίας για αυτό είναι η κατά κανόνα αναμενόμενη συχνότητα της ανάκλησης προσωπικού στην υπηρεσία κατά τη διάρκεια των εφημεριών ετοιμότητας. Αν επομένως η εφημερία ετοιμότητας μεταβάλλεται περιστασιακά μόνο σε επιχειρησιακή κινητοποίηση, δεν υπάρχει χρόνος εργασίας.
- 47 Μέχρι τώρα η συχνότητα της ανάκλησης προσωπικού δεν έπαιξε κανέναν ρόλο στη διαμόρφωση της νομολογίας του Δικαστηρίου. Η πραγματική παροχή εργασίας κατά τη διάρκεια της εφημερίας ετοιμότητας ήταν άνευ σημασίας εφόσον πληρούνταν οι υπόλοιπες προϋποθέσεις για την αναγνώρισή της ως χρόνου εργασίας υπό την έννοια του άρθρου 2 της οδηγίας 2003/88 (απόφαση της 3.10.2000, Simar, [υπόθεση C-303/98, ECLI:EU:2000:528, σκέψη 48]).
- 48 Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν και σε ποιον βαθμό κατά την αναγνώριση του χρόνου ετοιμότητας ως χρόνου εργασίας, ο οποίος δεν είναι απαραίτητο μεν να διανύεται ούτε στον χώρο εργασίας ούτε οπωσδήποτε και κατ' οίκον, πλην όμως λόγω της γενικότερης φύσης του συνεπάγεται σημαντικούς περιορισμούς για τον ελεύθερο χρόνο των εργαζομένων, μπορεί να είναι καθοριστική για την εκτίμηση της ύπαρξης χρόνου εργασίας η συχνότητα της ανάκλησης του προσωπικού, κάτι που δεν προκύπτει από την υφιστάμενη νομολογία του Δικαστηρίου **[σελ. του πρωτοτύπου 13]**.

[παραλειπόμενα]